

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1926

XX AASTAKÄIK

№ 9

Jakob Pärna elu ja töö.

III, 2.

Ilukirjanduslikku tegevust algab J. Pärn lastejuttude loomisega. Tema kui pedagoog tunneb kasvatuses tähtsust isiku kujunemises ja püüab siis last, ühiskondliku elu algrakku, arendada täieliseks oma aja elu ülesannete suhtes. Pärn, kes ise võrsunud talutare suitsunud seinte vahelt, tunneb põhjalikult puudulikkust ja vildakut kasvatusviisi, mida leidis noil ajal eestlaste keskel veel rohkesti. Üldiselt oli rahvas vaimliselt kängus, ja enesest mõistetakse, et siis ka laste kasvatus ei olnud ideaalne. Pärn püüab siin abiks olla. Ta annab oma õpetlikkude kõnede ja kirjatööde läbi rahvale juhatust, teisest küljest tuleb ta aga oma juttudega ise laste juurde neid õpetama ja lõbustama.

Pärna esimene ilukirjanduslik toode „Juttud armsa lastele“, 1870. a., sisaldab rea lühikesi lookesi, milles antakse mitmesugust kombelist juhatust. Kirjanduslikult ei ütle need palakesed peaaegu mitte midagi.¹⁾

Hoopis literaarsem ja fantaasiaküllasem on Pärna järgmine raamat „Muistena juttud noore rahvale“, 1871. a. Tendents pole siin nii silmatorkav kui eelmises kogus, vaid on ümbritsetud võrdlemisi sügavama muinasjutu-luulega. Kaunis osavat õppelauset ja luuletükkide esitavad pikemad jutukesed „Virk Mart“ ja „Viru vanema tütar Salme“. Esimeses jutustatakse vaeslapse Mardi elukäiku, kelle imelik muna õnnetele juhatab ja kes viimaks saab kuningaks. Teises kirjutatakse Viru vanema tütre Salme saatust. Põhjakohtas rõõvib Salme vanema kodunt ja kannab Kungla kuninga lossi, kus Kungla prints kavatses

1) Et mainitud teost enam kuskilt saada pole ja isegi arhiivraamatukogus ei leidu, siis ei ole mul võimalik teda üksikasjalisele vaatlemisele võtta.

temaga abielluda. Salme ei taha aga sellest teada ega anna siiski järele, kui ta vangitorni heidetakse. Viru vanema tütre kadumisest saavad kuulda sepp Ilmarine ja kütt Vibuanne. Nad tõttavad neidu otsima. Pika ja vaevarikka teekonna järel läheb neil korda kelleltki Kalevipoja varanduse valvajalt eidelt teada saada Salme asukohta. Vanaeide ustavad käsklased, kaks musta lindu, kannavad otsijad Kunglasse. Palju on meestel siin tööd ja vaeva, enne kui õnnestub hallvanamehe kaasabil Salmega põgeneda. Viru vanem on murega halliks läinud ja ei tunnegi esiotsa tütar, kes vaheajal on sirgunud imekenaks neiuks. Ilmarisest ja Salmest saab õnnelik paar, kes peale vanema surma Virus valitseb.

„Muistena juttudes“ liigub Pärn osalt samuti kombe-
liste ideede raamides. Nii hoiatab ta lapsi varguse, loo-
made piinamise ja muude pahede eest. Jutus „Nõia pool-
kopikat“ juhhib ta lugejate tähelepanu tulunduslikule kitsi-
kusele ja näitab, et mitmedki puudused ja õnnetused
olenevad hooletusest ja lohakusest, kuid mitte nõidusest,
nagu arvavad paljud.

Teatavasti valitses endisel ajal rahva keskel ebausk,
nagu tooks üks või teine maast leitud asi, näit. vana raha,
õnnetust majasse. Nõnda ei julgenud mõnigi sääraast
leidu omandada. Sellele eelarvamisele astub Pärn südilt
vastu ja näitab samas loos, kuidas leitud poolkopikat
toob õnnetuse asemel aina õnne. Osavalt on Pärn siia
peitnud osalise üleskutse ainelise vanavara korjamisele.

Veel ühes suhtes väärivad „Muistena juttud“ tähele-
panu, ja nimelt: Pärn esitab siin oma kirjandusliku loo-
mingu ideestiku selgroo eo, toob päevakorrale „oma toa
ja loa“ küsimuse üldisimal kujul. „Viru vanema tütres
Salmes“ lausub ta: „Ilmarine ja Salme peavad aga tänagi
nõu, kuidas nad Eesti mulda jälle Eesti meeste omandu-
seks võiksid saada, ja kui ma mitte ei eksi, siis jagavad
nad tänagi raha välja, kellega Eestlased Sakste maakorda
pealt võiksid ära osta, et oma pinda nende peale kantud
mulla alt jälle kätte saada.“ Eks ole see majandusliku
Kalevi kojutuleku ennustus!

Pärna kolmas lasteraamat, „Lühikesed juttud
armsa lastele“, 1873. a., sisaldab tosina jutukest,
milles autor jälle annab eeskujusid. Hingetooruse vastu
võitlemise lookeste kõrval, mida Pärn siingi esitab, püstitab
ta veel teisi ideale.

„Õiglasest Augustis“ näitab ta, kuidas võõra omanduse
pühakspidamine elus aitab edasi saada. Kuid õiglusest

ükski on veel vähe, et õitsvale järjele jõuda. Selleks on
tarvis ka hoolsat tööd. Pärn jutustab siin kaks diame-
traalset lugu, milles näitab, kuidas pisemgi töö, nagu korvi-
punumine, võib aidata vaesel jõukustuda, kuna laiskkus
ning tööpõlgus paiskab rikkagi inimese häabumiskuristikku.

Kirjanduslikult on need lookesed väheütlevad. Nimeta-
mist väärib vahest muinasjutuline vestlus „Vaene Anna“. Vanemateta tütarlaps Anna, kes rändab talust tallu sööma-
korrale, tunneb ääretut viletsust. Ta kutsutakse ühe maa-
aluse vaimu lossi, kus ta lossi valitsejannat kolm aastat
peab teenima. Anna täidab ülesande nurisemata, olgugi
et töö raske ja kiusatusi palju. Palgaks saab ta nisukoti-
kese, klaasist rattakese ning kepikesi. Neil asjul on
imevõim. Igast nisukotikesest terast tõusevad õitsvad vilja-
põllud, klaasikesega saab näha inimese mõtteid ja kepi-
kese abil tõelistada soove. Nende imevahendite abil
muretseb Anna põhjamaa kuningale, kelle sõjavägi näljas,
arutult palju vilja. Ta saab hiljemini sama valitseja prouaks,
kuid jääb ikka lahkeks inimeseks ja teeb eesti rahvale
palju head. Õpetavat juhtlauset: ära unusta sugurahvast,
kui sinu käsi käib hästi, on Pärn meisterlikult sulatanud
jutukese luulelisse miljöösse. Sellepärast on see lookene
käsiteldava raamatu väärtuslikum pala.

Pärast „Lühikeste juttude“ kirjutamist loobub Pärn
tükiks ajaks lastekirjanduse loomisest. Mõni aasta hilje-
mini pöördub ta aga jälle samale alale ja avaldab 1883.
aastal oma neljanda lasteraamatu pealkirja all „24 juttu
lastele“.

Siingi kordub osalt eelmistes väljaannetes avaldatud
õpilauseid. Uutena rõhutab autor, et karjahoidmine ei
alanda inimest. Ta jutustab loo, milles ta vaesest karja-
poisist laseb saada hoolsuse ja korralikkuse varal kuulsa
arsti. Kaheksakümnendail aastail oli olemas juba kenake
kogu eesti soost ametnikke, kuid mõnigi häbenes jutus-
tamast oma lapse-ea päevi ja karjahoidmist. Seda võlts-
häbi püüabki Pärn siin hävitada ja näidata, et ükski töö
ei alanda inimest.

Käesolevasse kokku on paigutatud mõned tervishoiu-
lised lood, milles käsitellakse tubaka kahju ja hoiatatakse
higiselt külma vee joomise eest. „Tervis on kallim kui
kuld!“ hüüab Pärn ja jutustab tuntud loo halvatud jalga-
dega mõisnikust ja tervest talusulasest.

Peale nende manitseb Pärn lapsi veel ahnuse eest ning
näitab ahnitsemise tagajärgi tumedais värvides („Aidamees“,
„Suur tükk ajab suu lõhki“). Jutustuses „Võõrasema“

hurjutab ta hoolimata ja kurja ümberkäimist lastega, pildistades elavalt sellise jõhkru kurbi tagajärgi, käesoleval juhul laste uppumist jões.

Samuti kui eelmine teos, ei küüni seegi oma literaarselt väärtuselt „Muistena juttudeni“. 24 loo hulgas on ainult paar palakest, milles avaldub avaram fantaasialend. Seesugustena oleksid mainitavad „Suur tükk ajab suu lõhki“ ja „Munamäe vanadus“. Teised kõik on ainult õpetlikud, kuid mitte kirjanduslikud.

Nagu praegu toodud ridadest selgub, käsitleb Pärn lastejuttudes väga mitmesuguseid ekstsentrilisi aineid ja nähtusi, milles kajastub peaaegu terve laste reaailm. Rohkesti on antud moraalseid eeskujusid ja püstitatud mõnigi ideaal, mille poole juhitakse eesti lapsi maast madalast.

Mis puutub nende jutukeste originaalsusse, siis ei ole see just iga kord eht. Leidub mitugi üldiselt tuntud motiivi ja lookest, nagu: tervis on kallim kui kuld, ära suitseta jne. Samuti leidub neis jutes üldisi muinasjutomotiive, mida Pärn oma moodi on ümber kujundanud.

III, 3.

Peale kahe esimese lasteraamatu kirjutamist valmib Pärna sulest 1872. aastal jutustus täisealistele pealkirja all „Peretütar ja vaenelaps“. Selles, enam kui poole-saja-leheküljelises novellis käsitleb autor samanimelise muinasjutu teemat, kuid teeb seda avaramalt ja tõelisuse piires.

Viruvere külas, Mangu talus kasvavad koos peretütar Anu ja vaeslaps Mari. Esimest hellitatakse, teine aga peab hommikust õhtuni pererahvast orjama. Olgugi et töö raske ja toit kehv, sirgub Mari nägusaks tütarlapseks, kuna Anu keha aga alalise laisklemise tagajärjel kängu jääb. Mangu talust pisut eemal asub rikas rendi-peremees Mutsu Mats, kelle poeg Kaarel on kihelkonnakooli lõpetanud ja on igas suhtes mõistlik mees. Mari ja Kaarli vahel sobib salajane tutvus. Igal suve pühapäeval on neil heinamaal salajane kohtamine, kus noormees neiu lehekenduses ja teistes õpiaineis seletusi annab. Selle tänuks saadab Mari Kaarlile sünnipäevaks paari kindaid, sukki ja vöö. Ent Kaarel ei võlga kingitust: temagi toob Marile poolsaapad, siidrätiku ja juuksepaela. Kui Mari pühapäeval neis ehetes kirikusse tuleb, tahavad Anu ja perenaine vihast lõhkeda. Koju tulnud, saab Mari sõimu ja peksu

osaliseks, sest ta olevat varastanud perenaise linu, müünud ja ostnud omale ehted. Ta langeb minestusse. Samal hetkel astub Kaarel tuppa — ta tulnud Mangult hobust ostma. Kaarel päästab õnnetu metsaliste käest ja toivutab ta külma veega meelemärgusele.

Ostja saab Mangu Madisega kaubale ja on peagi hobuse omanik. Koju saabunud, saab ta isalt tõelda: miks ta pole Anuga sobitanud kosjakaupa ja toonud hobust hinnata. Kaarli hinges on süttinud armastus Mari vastu ja tigidast Anust ei taha ta teadagi. Alul pihib ta oma südame salajamad soovid emale, kes kohe heidab poja nõusse. Väikese vastupaneku järel on ka isa võidetud. Viimane on koguni sellega nõus, et läheb ja toob Mari Mangult „Mutsule teenijaks tüdrukuks“, nagu ta sealt-rahvale seletab. Mangu vanemad on väga rõõmsad, et vabanesid vaeslapsest, kellele naitumise korral oleks tulnud anda pisut kaasavara. Suur on aga nende imestus, kui kirikus Mari ja Kaarel esimene kord maha kuulutatakse.

Pea leiab Anugi enesele abikaasa — rikka kaupmehe. Nende elu ei ole kuigi õnnelik, olgugi et varast pole esialgu puudust. Anu ei ole õppinud töötama ega oska maja pidada. Suure raiskamise ja teenija kelmuse läbi tuleb majja peagi puudus. Tehakse laenusid, kuid lugu ei parane. Suures rahakitsikuses mürgistab Anu mees Mart äia ja ämma, et nende vara kätte saada. Kuid sellestki ei jätku. Hiljemini tabatakse ta ühelt teiselt kuritöölt ja saadetakse sunnitööle.

Anust saab kerjaja, kes hulgub ilma mööda ja tuleb Mutsulegi, kus Mari teda lahkesti vastu võtab. Olgugi et Mari teda käsib oma juurde elama jääda, ei tee ta seda mitte, — niipalju on säilinud temas veel endist uhkust. Viimaks leitakse ta ühel päeval koduküla surnuaiast külmunud.

Seda avarat, romaanlikku sündmustikku käsitlelles on annud Pärn mõnegi elu-juhtlause, nagu: Võtke vaesest kohast naine, aga ostke rikkast talust hobune. Naine on igas asjas maja lukk. Varandus ilma rahuta ei tee kedagi õnnelikuks, jne.

Kuid suurejoonelise sündmustiku peale vaatamata on novell kahvatu ja maitsevaene. Psühholoogilised põhjendused puuduvad peaaegu täiesti, või kus neid on katsutud esitada, seal on nad väga pealiskaudsed. Nii näiteks novelli keerdsõlme lahendamine ja Mutsu Matsi võitmine poja nõusse. Alul näitab autor, et isa ei luba pojale poole sõnagagi rääkida teenijatüdruku kosimisest. Paari lehe-

külje järel on isa raudne vastupanek juba murtud ja isegi niivõrt, et ta seda hakkab kangesli pooldama, mida enne täiesti eitas. Äärmusest on jõutud äärmusse. Seda põhimõttelist murrangut ja tõekspidamiste diametraalset ümberhinnangut oleks pidanud autor konkreetselt põhjendada.

Pealiskaudne tundub ka novelli lõpp — Anu saatuse kujunemine, mis toimub üle öö.

Ainsa hüvena võib mainida hoogsust jutustuses. Selle tähistuseks olgu esitatud siin väike tsitaat: „Mari tundis, et siin tõsidus armastusele kätt oli annud; seepärast langes ta kui närtsiv lilliõiekene Kaarli rinna vastu ning ütles tasaselt: „Jah!““ Peale selle puuduvad ka maotud õpetlikud vahelugemised, millega Pärna teised tööd on peaaegu erandita läbi põimitud.

Enam-vähem sama ideestiku raamis liigub järgminegi Pärna novell „Mida inimene külvab, seda tema ka lõikab“, mis ilmus 1873. aastal „Eesti Kirjameeste Seltsi“ aastaraamatus. Autor jutustab siin poiss-vaeslapse elukäiku, mis rajaneb surija ema sõnadel: „Karda Jumalat, austa kuningat, kaitse isamaad, — orja oma leivavane- maid truiste. Austa iga õiglast inimest, aga põgene kurjade eest. Painuta oma kaela tulutoovate seaduste alla, aga ülekohtu ees ära punasta. Võõra vara olgu sulle püha ja ligimese au ka sinu au. Ära ühtegi langenud inimest teota ja naera, vaid mõtle, et sina ka inimene oled.“

Vaeslaps Peeter võtab need sõnad oma südamesse ja algab okkalist eluteed. Ta pannakse kuhugi talusse sea- karjaseks, kus ta tigidate inimeste käest saab tihti tõelda ja lüüa. Ühel päeval juhtub ta metsatukas kuulma meeste kõnet, milles selgub, et need rääkijad on röövlid ja kavatsevad öösi Mõtsu mõisas kuritöö korda saata. Peeter ajab sead ruttu koplisse ja lippab Mõtsu mõisa poole. Enne õhtut jõuab ta sihile ja teadustab härrale kurjast kavatsusest. Härra jätab Peetri ööseks oma lossi ja teeb korraldused mõrtsukate tabamiseks. Need ilmuvad ja areteeritakse.

Heateo tasuks saab Peeter Mõtsu härra kasvandikuks, kellele ka haridust antakse. Härra ohvitserist poeg tuleb mõneks päevaks koju käima. Peeter meeldib talle väga, ja et Peeter sõjameheks tahab saada, siis hakkab ta Mõtsu noorhärrale kannupoisiks. Peagi tekib Ungaris mäss. Mõned väe-osad saadetakse mässu summutama. Nende hulgas on ka Peeter oma isandaga.

See väesalk asub korterisse ühte mõisa. Öösi, kui kõik sõdurid ja ülemad puhkavad, kuuleb Peeter kahtlasi

kröbinaid, hiilib vaatama ja näeb, et mõisa omanik midagi kõrvale toimetab. Ta äratas kaaslased, kes aitavad asja lähemalt uurida ja konfiskeerivad mässuliste rahasummad, mis olid lossi varjule toodud ja mida taheti nüüd edasi toimetada.

Ühes lahingukeerises ähvardab Peetri isandat surm, kuid Peeter päästab ta kriitilisest olukorrast ja saab sealjuures ise haavata. Ta viiakse äsjamainitud mõisa haigevoodisse. Ühel päeval ilmuvad röövlid, kes tahavad riisuda omaniku peidetud väärtasju. Peeter likvideerib nende kavatsuse. Selle eest saab ta peale sõja Venemaalt vabanenud mõisaomaniku käest rikkaliku tasu. Kui ta on kodumaale siirdunud, tänab teda Mõtsu härra väikese karjamõisa annetamisega poja päästmise eest. Nõnda saab Peetrist rikas mees.

Selle avaramahulise sündmustiku on Pärn joonistanud veel hõredamate joontega kui eelmise jutukese. Psühholoogilisi momente otsime siit asjata. Mingi naiivne fatalism ulatub kogu jutust läbi. Lugemisel tekib tundmus, kui istuksid kuskil nukuteatris, kus nägematu käsi näite- seinte tagant juhib mängu. Ainuke asi, mis tähelepanu köidab, on sündmustiku väline põnevus. Ja oma aja lugejale oligi see peaaegu kõik, mida healt jutult nõuti.

Endisele, õiglust ülihindavale tendentsile truuks jäädes avaldab Pärn veel samal aastal, kui ilmus eelmine novell, uue toote pealkirja all „Räbala Hans ja Serva Aadu ehk Kuidas töö, nõnda palk“. Pärn kõrvutab siin jälle kaks kuju, positiivse ning negatiivse, ja püüab näidata võrdlevalt, kuhu viivad inimese voorused ja ebavoorused.

Madise- ehk sõimunimega Räbala Hans elab oma naise ja lastega väga jõukalt ja ometi ei ole tal pisematki põllulappi ega muud tulusamat teenistust kui räbalatega kauplemine. Tema naabrid, kes palju intensiivsemalt töötavad ja suuremaid varasid omavad, ei suuda oma majanduslikus seisukorras Hansuga kaugeltki võistelda. Selline paradoksaalne olukord viib Serva Andrese poja, kõigiti korraliku ja aruka noormehe, veendumusele, et Räbala Hansu rikkus on omandatud ebaõigel teel. Tema veendumusi aitab kinnitada kuritööde, nagu aidalõhkumiste ja rahavarguste arv, mis ümbruskonnas kohutavalt suur.

Ühel sügisel päeval sammub Serva Aadu Räbala Hansu majast mööda. See on tühi. Hans on läinud kuhugi kaugemale räbalaid korjama ja naine ning lapsed töötavad põllul. Aadu sisemine hääl, see „jumalik ette-

aimamine" (vt. Pärna religioosseid tõekspidamisi) sunnib teda astuma majja. Ta vaatab ringi, otsib siit ning sealt ja leiab viimaks hulga valevõtmeid ning maskeerimisabinõud. Leiust teatab ta Tallinna politseile.

Ühel hommikul, kui Räbala Hans on koju saabunud ja Aadu selle kohta sõnumi Tallinna saatnud, ilmuvad sõdurid komandöri saatel Servale, kus Aadu nendega seltsib ja kust siis üheskoos Räbala Hansu poole minnakse. Hans ühes perekonnaga areteeritakse. Hiljemini vabastatakse naine ja lapsed, kes süütud, kuna Hans sunnitakse vitsade abil kuritööd üles tunnistama. Ta saadetakse kohtu poolt kümneks aastaks sunnitööle. Serva Aadu, keda nüüd kõik ümbruskond austab ja emad oma lastele eeskujuks seavad, kosib mõistliku tüdruku Reinu Epu ja saab Reinule pärisperemeheks.

Käsiteldav jutustus on Pärna kirjandusliku loomingu nõrgeim osa. Kui eelmistes kõigi puuduste peale vaatamata leidus ükski kirjanduslikkude väärtuste suunas tähelepanu vääriv omadus, siis otsime seda siit asjata. Isegi väline põnevus ei küüni eelmiste toodete kõrguseni, rääkimata muust.

Äärmiselt puudulik on kompositsioon, kus ühe jutustuse raamesse on suletud kaks, orgaaniliselt teineteisega sidumata lugu — Serva Aadu ja Reinu Epu armastusromaan ja Räbala Hansu vargakarjäär. Ebaõnnestunud kompositsioonist järgneb veel teine saatuslik viga: Aadu õnnelikuks saamise põhjendamatus. Nagu juba jutustuse teisest pealkirjast selgub — „Kuidas töö, nõnda palk“ — on autor tahtnud siin näidata lähemalt seda „töö ja palga suhet“. Ta jõuabki lõpuks eesmärgile, nagu sisu-kokkuvõtte ridadest selgus, kuid ei põhjenda põrmugi, et just ülekohtu kaotamise ja aususe läbi sai Aadust jõukas mees. (See too Pärna eesmärk ongi!) Kui Aadu ei oleks Räbala Hansu kelmust politsei ees paljastanud, oleks temast samuti saanud pärisperemees, sest Reinu Epp ei hakanud teda armastama mitte sugugi selle tõttu, vaid ihaldas teda juba ammugi enne.

Nii jääb siis käsiteldavas loos püstitatud positiivne kuju väga kahvatuks. Ideaal on küll antud, kuid autor pole suutnud näidata sinna viivat teed. Puudub see, mis, väljudes ideeliselt seisukohalt, oli tähtsaim oma aja lugejale.

Peale selle ei ole autor järjekindel loogikas. Esineb jämedaid patustusi ja enesele vastu rääkimisi. Nii tähendab ta jutustuse alguses, et „Madise Hansul ei ole põllulapi-

kestki“, aga pärastpoole, kui ta laseb Serva Aadul Hansu majja tungida, saadab ta viimase naise ja lapsed põllule ottri kokku panema. Siit näeme selgesti, kui kergelt on Pärn võtnud kirjaniku ülesannet.

„Räbala Hansu ja Serva Aaduga“ satub Pärna ainekik teataval määral ummikusse. Tarvitatud on enam-vähem kõik lihtsamad kombinatsioonid õigluse ülistamiseks. Tuli leida uusi teid ja avardada idealistlikku platvormi. Selleks siirdumisvahendiks saab Pärna järgmine jutustus „Vanaema varandus“, mis ilmus 1875. aastal.

Selles, ligi saja-leheküljelises novellis jutustab Pärn talusulase elukäiku ja näitab juba laiemates ja luuleküllasemais raames, kuidas igaüks on oma õnne sepp.

Juhani vanemad on kaotanud mingisuguse õnnetuse tagajärjel oma varanduse, siis murest murtuna haigestunud ja surnud. Vaeslapseks jäänud noormees läheb Metsa Saamueli juurde sulaseks. Ühel pühapäeva õhtupoolel tõttab Juhan Muru-Mardi tallu, kus elab ta vanaema. Viimane on väga haiglane; arvates surma lähinevat seletab ta Juhaniile oma viimased saladused. Muu seas ütleb ta Muru-Mardi krundi sügavustes suurema hulga kulda peituvat, mille nende esi-isad, kes olnud osavad merimehed ja kaubitsejad, Rootsist ja mujalt kokku kuhjanud. Juhan läheb mõisa ja tahab koha päriks osta, aga härra ei ole tema ostutingimustega nõus. Varssi valmib Juhaniil uus kavatsus: ta otsustab Rootsimaale tõtata raha teenima. Peagi on asjad korras: pass on muretsetud, Ülejõe peretütar Viiru on lubanud talle truuks jääda, ja Juhan algab reisi.

Esimest korda Stokholmi võõrastemajas ööbides märkab Juhan keskööl kibedat suitsuvingu. Kohe on tal selge, et kõrvaltuba on leekides. Ta äratab võõrastemaja peremehe ja muu rahva. Peagi läheb korda tuld piiritada ja päästa võõrast ning tema varandust põlevast kambrist. Võõras, Soome vürst Voronja kutsub Juhani enese teenistusse — toapoisiks, ja vabadel tundidel peab ta vahel aednikul abiks olema. Selle tasuks saab ta kaunis kõrge palga ja vürst laseb kohalikul pastoril temale võõrkeeltes tunde anda. Juhan on oma saatusega rahul. Peagi kerkivad kõuepilved nähtavale. Vürsti kokk tahab Juhaniit kõrvaldada, et koht oma venna jaoks vabaneks. Kord, kui vürst mõneks päevaks on kodunt sõitnud, uimastab kokk veiniga Juhani ning aedniku ja varastab lossist hulga väärtasju. Osa varastist peidab ta Juhani riietesse, et kahtlus viimase peale langeks. Juhan on aga koka pahasoovalik-

kusest teadlik ja juhib sündmuse edaspidist arenemiskäiku nii, et kurjategija rändab trellide taha.

Vahepeal peab ka Juhani pruut, Ülejõe Viiu, katsumis-aegu üle elama. Isa sunnib teda naituma Ao veski Priiduga. Tüdruk ei taha sellest midagi teada ja jääb kõigi raskuste peale vaatamata truuks oma Juhanile.

Vürsti raamatukogu korraldades silmab Juhan ühel kirjutatud raamatulehel järgmist: „Kolmkümmend sammu Eesti Jaanilinnast põhja pool ühe suure kivi ääres, mille päale kaks tähte V ja U raiutud, seisab minu vanaisa varandus, mis suure sõja ajal sinna sai maha maetud, kes seda meie sugukonnast ülesse leiab, hoitku seda omale.“

Juhan räägib leidusest vürstile, viimane ütleb kirja pärinud olevat oma esiisadelt, kuid kahtleb ta tõelikkuses, lubab aga siiski Juhanil, kes nüüd tema sugulaseks osutub, minna Eestisse „vanaisa“ varandust otsima; ühtlasi teeb ta temale ülesandeks T. mõisa elu-olu järele pärida, ja kui Juhan arvab kohase olevat, siis tema nimel ära osta. Juhani reis õnnestub. Varanduselaekast leiab ta kalleid metalle ligi ühe miljoni rubla eest. Ta tasub vürstile mõisa ostuhinna ja saab ise omanikuks. Ülejõe Viiul laseb ta paar aastat linna koolis õppida ja kosib ta siis omale abikaasaks. Talupoegadele seatakse nüüd T. vallas vürst Voronja eeskujul sisse n. n. igavesed kontrahid, et nemadki võiksid õnnelikult elada.

„Vanaema varanduses“ on autor püüdnud Eesti olusid Soome omadega kõrvutada ja neid võrdlevalt vaadelda. Selle tulemusena leiab ta Soomes mõndagi paremat, mis ta ideaalina püstitab Eestigi ellu. Nii näiteks liikumatu rendikontraht j. m.

Huvitav on tähistada, et kõne all olevas novellis esitab Pärn kirikuõpetajat tumedamais värvides kui üheski teises töös. Nii paneb ta pastorile suhu järgmised sõnad, mis näitavad teda rahvavaenlase valguses. Pastor lausub: „Ka meil kihelkonna koolis ajatakse tühje maailma õpetusi kangesti taga, aga jäetakse jumala sõna kõrvale“¹⁾. Kuigi mainitud väljendus ei näita veel otsekohe vaenlikkust rahva vastu, võib seda siit ometigi järeldada. Kui noil ajal, mil valmis Pärna novell, tähendas keegi, haritud, avarama silmaringiga inimene, nagu praegusel juhul rahva hingekarjane, et meie toliaegsed kihelkonnakoolid olid liiga ilmlikud, siis pidi ta küll tõesti olema rahvast pimestav jesuiitlik reaktsoonijünger. See

1) Sõrendused igal pool minu. A. R.

jesuiitlik taktika peegeldub selgesti veel järgmisest dialoogi katkest Ülejõe Viiu ja pastori vahel:

„Sa pead ilma isa tahtmata palju armastuseraamatuid lugema ja püha kirja hooletusse jätma. Kuida on sellega lugu?“

„Just kui õpetaja härra endagagi, kes noores põlves ka enam jutu- kui piibliraamatut on lugenud ja, ma arvan, seda veel tänagi teeb.“

„Ära ole nõnda ninakas ja uhke, mis mina teen, sellega ei ole sinul ühtegi tegemist.“

Eesti pastorile vastukaaluks toob Pärn Soome kirikuõpetaja, kelle juures Juhan keeli õpib, ja näitab, kuidas see rahvaga käsikäes töötab ja teda iga moodi püüab aidata edenemisteel.

Pastori kõrval leiab Pärn Soomest ka veel mõisniku-ideaali vürst Voronja kujul. Seegi elab oma talupoegadega rahus ja õnnes, ei kurna neid ülearu. Selle eeskuju toob autor ka Eesti pinnale ja laseb Juhanil siin samuti teotseda.

Kui ma eelmise jutu puhul rääkisin Pärna ainestiku ummikusse sattumisest ja jõudmisest uutele avarustele, siis ei tule sellest aru saada, nagu oleks Pärn siin midagi hoopis uut esitanud. Ei! Eelmine tendents jääb nüüdki püsima ja vältab üldse kogu Pärna loomingus, kuid sellele seltsib veel uusi motive ja Pärn püüab jutu juuri juba sügavamale istutada ja rohkem miljööd maalida. Sellepärast konstateerib „Vanaema varandus“ autori progressi, olgugi et siin ka mõndagi tasakaalutust ei saa mainimata jätta. Nii näiteks paneb autor 14-aastasele tütarlapsel suhu järgmised sõnad: „Lähen mina teisele mehele ja juhtub veel elu sees mõni õnnetus, siis on rumal mees kohe pääta ja kaotab julgust ja võitlemiserammu, aga kui targal, kui temal ka kõik ära võetakse, ta tarkus jääb talle ometigi ja sellega võib jälle ennast üles ehitada.“ Nii ratsionaalselt võib filosoferida küll kogenud daam, aga mitte 14-aastane tütarlaps. Olgugi et selles „targas“ tütarlapses on esitatud ideaal, see veel ei õigusta võimatuid kombinatsioone. Ideaal on vaid siis täiuslik, kui ta peale muu on kooskõlastatud ka üldiste arenemisseaduste kui paratamatustega.

Paralleelselt praegumainituga ilmub Pärnalt samal aastal „Eesti Kirjameeste Seltsi Aastaraamatus“ 45-leheküljeline jutustus „Ustav sulane“. Siin käsitleb autor valla-ametnikkude traagikat ja puudutab oma-aegset mulkide ja tartlaste vastolu, mida on tarvitanud Koidula ja Kunder oma näidendite aineks.

Tuule peremees on mulk ja seega ümbrusele pilkelauaks, kuid oma korralikkuse ja tööarmastusega naaberperemeestele ka eeskujuks. Tema sulane Peeter on sama tubli töömees ja ideaaliks oma seisusele. Küll katsuvad tigidad naabrid „mulgile ja tema Peetrile“ kahju teha, kuid mingi katse ei õnnestu. Kana Rein ja tema sulane Jaak tahavad kord Peetrit teel riisuda, kui see linnast vilja müümast koju tuleb. Katse ebaõnnestub, sest Peeter laseb Jaagule pistolikuuli jalga. Olgugi et kurjategijail korda läheb põgeneda ja esialgu oma süüdi varjata, tuleb see viimaks siiski avalikuks ja nad saavad teenitud palga.

Murepilvi koguneb ka peremehe ja tema poja Hennu kohale, sest tigidad naabrid varitsevad hetke, mil mulkidele auku kaevata. Kord tähendab Henn poolkogemata vallavalitsuse tegelaste kohta: „varganäod ja rumaluse hunnikud“. Selle ütluse pärast kaebavad need kihelkonnakohtusse, kust Hennul on oodata karistus. Aga Henn, kes kihelkonnakooli lõpetanud ja tublisti teadmisi omandanud, võrdleb valla kulude ja tulude arveid ja leiab, et pearaha rohkem nõutakse kui tarvis. Vallavanem ja kirjutaja, kes enne valimisi rahvale helde käega viina jaganud, on nüüdki kõrtsis istunud ja vallaraha raisanud. Oma väite tõenduseks esitab Henn kohtule arve, mis leitaksegi õige olevat. Vallavanem ja kirjutaja areteeritakse silmapilkselt ning võetakse ette valla asjaajamise revideerimine. Kassas leitakse suur puudujääk. Henn aga on oma ütluse tõendanud ja vabaneb karistusest.

Kirjanduslikult ei lisanda „Ustav sulane“ midagi uut eesti tolleaegsele proosale ega ka Pärna enese loomingule. Korduvad enam-vähem samad puudused ja vead, mida nägime eelmistes toodetes.

See looke on tähtis Pärna ja Jakobsoni ilmavaadete ühtivuse tõestusel, sest siin on eriline, võiks öelda koguni extravagantne vaatepunkt, mis on omane mõlemaile hariduse ja kuritegevuse vahekorra suhtes. On ju teada, kuidas Jakobson võitles rahva hariduse eest ja kõiki võimalikke juhuseid kasutas hariduse vajaduse tõenduseks. Kui Balti aadli konservatiivsem osa eestlastele ette heitis varguste ja muude kuritööde tõusu vabadusepäevil, siis seletas Jakobson „Sakalas“, et see olevat tingitud just emakeelsete elementaarkoolide puudumisest. Ja ometi ei olnud tal selleks mingit teaduslikku põhjendust, nagu tähendab M. Martna¹⁾. Just samuti ilma konkreetsete tõendusteta opereerib Pärangi

ja lausub käsitledavas novellis Hennu suu läbi: „Piits on lojustele, aga õpetus inimestele, rahvale on enam koole tarvis, siis kaoks vargus pea ära, sest mõistlik mees ei lähe mitte teise oma kallale.“

Kahe viimati mainitud teose avaldamise järele tuleb kolmeaastane vaheaeg, mil Pärnalt ei ilmu ühtegi toodet. Millest see tingitud, jääb teadmatuks; aga et Pärna loometegevus hoogsalt jätkub järgnevailgi päevil, seda näitab tööde arvukas kogu, mis ilmus peale praegunimetatud vaheajaga. 1878. aastal avaldab Pärn saja-leheküljelise novelli „Vilhelm“ ja järgmisel aastal korraga kolm jutustust, nendest kaks eriraamatuna, kolmas „Sakalas“.

„Vilhelmis“ käsitleb Pärn avaramahulistes dimensioonides linna kodanlaste elukäiku ja liigub kaupmeeste ringkondades.

Eesti suurema linna ärimees Vilhelm Tõnnisohn saab Ameerikast kirja, milles puuvilla-istanduse omanik Kangur palub teda oma juurde sõita, et sõlmida suuremat kaubalepingut. Vilhelm vastab kutsele jaatavalt, algab reisi ja saabub eesmärgile. Kangur kasutab aga Vilhelmi usaldust kurjasti. Nii pea kui leping on tehtud, mille järele Vilhelm on kohustatud Kangrult saama 500 000 rubla väärtuses puuvillu, laseb viimane Vilhelmi vangistada ja oma istandusse tööle panna. Tal on kavatsus oma ohvrit surmata, kuid enne sundida testamendi teel varandust temale pärandama. Olgugi et kombinatsioon on hästi tehtud, ei õnnestu ta ometigi

Vilhelmil läheb korda põgeneda, kuid ta satub indiaanlaste kätte. Lõpuks vangistavad teda valged inimesed ühel indiaanlaste sõjaretkel. Nii pääseb ta viimaks New-Yorki, kus Vene konsul aitab teda kurjategijaid tabada. Vilhelm saab suurema osa raha Kangrult tagasi (viimane on Vilhelmi puuvillad kellelegi kolmandale ära müünud ja Vilhelmi kaubamajast ostuhinna välja petnud) ja tuleb Eestist Ameerikasse reisinud tuttavate, Mart Kuuse ja selle kaaslase, kellegi krahvi saatel kodumaale tagasi, kus ta on surnuks arvatud, kaubamaja pankrotti jäänud ja kraam ära müüdud. Naine ja lapsed elatavad endid väikesest rahasummast, mis sell Joosepi agaral tegevusel neile võlgadest veel üle jäi. Vilhelm asutab jälle uue kaubamaja ja algab täit äritegevust.

Selle sündmustikuga rööbiti areneb Vilhelmi tütre Selma ja Mart Kuuse armastuseromaan, mis algab ühel paadisõidul Selma vettekukkumise ning päästmisega ja lõpeb päästetava ja päästja Mart Kuuse abiellumisega.

1) M. Martna „C. R. Jakobson“, lk. 80.

„Vilhelm“ on sündmustikult avaraim novell Pärna loomingu. Kompositsioonilt on ta kaunis ühtlane ja põnev. Sisemises ehituses esineb rida puudusi. Moraalsed targutused, mida autor vahelugemistena jutukäiku on paisanud, teevad novelli, mis muidu kaunis hoogus ja nauditav, kohati päris läägeks.

Raskemalt kui mujal kordub siin Pärna tüübiline viga, et positiivsete tegelaste rühmast on lapsed targemad kui negatiivsete keskelt täiskasvanud ja elukeerdudes läbi ja läbi vilunud isikud. Näiteks on päris piinlik lugeda stseeni Vilhelmi Kaarlist poja ja kaupmees Mustkuke vahel, kus autor mitte millestki tingitult laseb näidata vanal, kavalal ja kogenud ärimehel poisikesele seadusevastast lepinguakti, mille viimane kaupmehelt näpsab ja kohtu kätte toimetab.

Samuti valusalt ilmestub psühholoogiline põhjendatus Vilhelmi poja Richardi loobumises „kadaklusest“ ja talupoegade sõbraks saamises. See ilmvaateline muutumine osutub otse paradoksiks, sest autor laseb Richardil mitmel ja mitmel korral ümberhindamise mõtteid mõlgutada, aga ikka jääb ta kaljuna endisele seisukohale. Jutustuse lõpuks, kui kõik on tarvis „heaks käänata“, muutub Richardki, otsekui oleks ta uuesti sündinud. Ja ometi ei ole selle hingelise teisenemise taga mingit tõendavat elamust.

Kuigi osa jutustust areneb Ameerikas, ei lehti meile ühestki reast vastavat meeleolu. Pärn on siin talitanud samuti kui teisedki ärkamisaja kirjanikud, kes oma tööde tegelasi sageli viisid välismaile, kuid opereerisid seejuures ainult kohanimedega.

Ilusam ja kunstipärasem episood kogu jutustuses on Mardi saabumine isatallu jõuluõhtuks.

Tendentsilt ei ütle käsitletud novell erilist, piirdub vaid õigluse jaatamisega, nagu teisedki Pärna jutustused ilma erandita.

Järgnev, 1879. aasta on Pärna kirjanikukarjääri tähtsam hetk. Siin avaldab ta enese toodangu ideelisema ja kunstiküllasema osa, jõudes „Omas toas, omas loas“ ning „Juhan ja Adeles“ oma kirjanduslike võimete haripunktile. Mõlemad teosed said loetavaiks rahvaraamatuiks ja on rohkemais trükes ilmunud kui Pärna teised tööd.

„Oma tuba, oma luba“, see rendiperemeeste rikuse aabits, annab loomutruuma ja tõelisusele lähineva eeskujud ja juhatuse iseseisvaks pärisperemeheks saamiseks.

Lahvardi Kristjan puhastab koplit hagudest. Ta juurde tuleb metsavaht Tõmm ja hakkab käratsema: kuidas Krist-

jan tohtivat koplit laastata, sest mõisnik olevat keelanud puude raiumise talupoegade metsades. Kristjan tähendab, et parun olevat paari päeva eest tema koplilt läbi sõitnud ja käskinud võsud ära raiuda. Kui metsavaht oma märatsemist ei jäta ja Kristjanilt kirvest tahab võtta, ähvardab viimane ta koplilt välja visata. Vihast paukudes lahkub Tõmm Kristjani juurest ja läheb järgmisel päeval mõisa kaebama. Lähemal kohtupäeval kutsutaksegi Kristjan mõisa Tõmmi sõimamise pärast vastust andma. Selgub, et Kristjan pole metsavahti sugugi haavanud, ja nii jääb ta ilma karistusest — peksuta. Valitseja teatab talle, et ta jakobipäeval peab tulema mõisa uut rendikontrahti vastu võtma, milles teo-orjust veel suurendatud. See paneb Kristjani mõtlema. Kui õige koht päriks osta, nagu tema salajane pruut, metsavaht Tõmmi tütar Leenu, on soovitanud. Aga kust raha saada? Ta vaatleb oma majapidamist lähemalt ja leiab siit mõndagi, mida jätkub müüa. Enne jaanipäeva veab ta kaupmees Petersonile kive, heina-ajal võtab mõisast heina kahasse teha, sügisel saab linapõllust kena sissetuleku, talvel käib ta paar kuud kausside ning värviga kauplemas, ja aasta pärast on tal juba 200-rublaline kapital korjatud.

Tõmm tahab, et tema tütar naituks Kõrdi Sauliga, ja on ilma tütre teadmata kavatsust niivõrt teostanud, et Saul tuleb Leenut kosima. Viimane ei taha aga Saulist kui igavesest joomarist ja liiderlikust hulkurist midagi teada ja saadab ta häbistatult minema. Leenul õnnestub ema oma nõusse võita, ja nii võib Lahvardi Kristjan ilmuda kosilaseks. Tõmm vihastub, kui kuuleb Kristjani soovi. Lõpuks annab aga siiski järele. Peetakse lühikesed pulmad. Õnnes elades jätkab noorpaar raha kogumist koha ostuvõla tasumiseks. Suur on Kristjani üllatus, kui ta järgmisel aastal läheb linna, krediitkassasse Lahvardi ostuhinda maksma: teatakse, et metsavaht Tõmm on võla juba ammugi tasunud. Nii on siis Kristjanil nüüd täielik „oma tuba ja oma luba“.

Praegu mainitud teos on Pärna juttudes igas suhtes täiuslikum. Kompositsioonilt on ta ühtlane, dialoogid on võrdlemisi ladusad ja sündmustik enam-vähem põhjendatud, niipalju kui üldse saab rääkida eesti vanemas ilukirjanduses põhjendustest.

Erilist toonitamist väärib novelli tegelaste kompleks, milles mitmegi osalise iseloomustused on tabatud päris loomutruult. Sellise reljeefse kujuna mainiksin Tõmmi. Ta on karakterlik oma aja metsavahi tüüp, kes uhkustab ja hoopis oma võimuga. Samuti on Lahvardi Kristjan

täiuslikum Pärna ideaalkujudest, sest tal puudub vooruste liigliha. Kui autor oma valgustava prožektori oleks pööranud ta nõrgemaile küljile, oleks meil tõetruu pilt endisest hoolsast rendiperemehest. Aga selgi kujul on ta meelde jääv tüüp. Nagu tõendatakse, olevat Lahvardi Kristjanis autor kopeerinud oma isa, ja selle arvele tulebki kirjutada mainitud kuju konstruktsioonilist tasakaalu ja proportsionaalsust.

Vaadeldes „Oma tuba, oma luba“ õpetliku jutu lähtekohalt ei saa ometi mainimata jätta tema lõpu ebaõnnestumist. Autor ruttab ülesande lahendamisega. Ta laseb Tõmmil koha ostuvõla tasuda ja Kristjanil kohe täielikuks pärisperemeheks saada, kuna ta ometi oleks pidanud tal laskma eesmärgile jõuda täiesti omal jõul. Ideaal oleks siis olnud üldisem ja usutavam. Nüüd jääb aga tundmus, et tarvis on naitumise korral „hea partii“ teha, ise ka kokkuhoidlikult elada — ja käes ongi „oma tuba ja oma luba“.

Ideaalide juurde viivate teede eluvõõrust, sageli avantüristlikku iseloomu tuleb põhjendada Pärna ilmavaatelite veendumustega. Nagu eelmises peatükis selgus, elas Pärna hinges sügav religioon. Tema arvates juhib kõiki kõrgem võim — Jumal, kes läkitab õnne õiglastele, altruistlikele ja usklikele inimesile. Ja kes võivad siis tema töödes Jumala lemmiklapsed olla? — ei keegi muu kui ideaaltüübid. Sellepärast siis langeb õnn neile sageli sülle nagu iseenesest.

„Juhan ja Adele ehk Armastus ei küsi seisuse järele“ on ood haridusele. Pärn näitab, kuidas edasipüüdja inimene võib hariduse abil ületada võimatuid takistusi karjääriteel.

Juhan Tangu on vaeslapseks ja peavarjuta jäänud. V. linna elementaarkooli õpetaja Pink võtab ta kooli ja hoolitseb isalikult tema eest. Niipea kui Juhan on kooli lõpetanud, muretseb Pink talle kaupmees Villuri juurde jooksupoisi koha. Kord saadab kaupmees ta linna lähedale U. mõisa suuremat rahasummat viima. Teel tahab keegi kaabakas Juhanit röövida, kuid katse ebaõnnestub. Siiski läheb tal korda Juhanit õlast haavata. U. mõisas seotakse haav ja Juhan jääb sinna kuni öla täieliku paranemiseni. Siin tekib tal sõbralik vahekord mõisniku väikese tütre Adelega.

Kohusetruu teenistuse eest tõstab Villur Juhani palka ja annab talle oma äris müüja ülesanded. Peale selle õpetab ta teda võõrastes keeltes. Möödub aastaid. Adele

on neiuks sirgunud, kuid mõned kokkupuutumised Juhaniga on süüdanud ta hinges armastuseleegi. Villuri soovil peab Juhan mõneks aastaks välismaile sõitma, kaubaasjanduses täienduma. Lahkudes lubab ta Adelele truuks jääda ja tema kuju enese hinges kanda. Londonis armub Juhanisse rikka kaupmehe tütar Liine, kuid Juhan ei murra siiski truudust. Kõju tulnud, leiab ta U. mõisa võlgades olevat. Murega on Adele vanemad varisenud manalasse. Villur ja Juhan päästavad Adele armsaks saanud kodukoha oksjonist. Kui majanduslikud mured on enam-vähem lahendatud, ühendavad endid jäädavalt kaks armastajat südant.

„Juhan ja Adele“ ei ole oma kunstiliselt väärtuselt võrdne „Oma toa, oma loaga“, vaid jääb tükati taha. Puuduvad niisugused reljeefsed kujud, nagu eelmises teoses nägime. Pärnal ei olnud siin faktilisi eeskujusid tüüpide loomisel, ta pidi kõike rajama ainult fantaasiale, ja selle tõttu ilmetubki verevaesus ja šabloonlikkus tegelaste karakteristikas. Ainuke omapärasem kuju on kaupmees Villur, kes on huvitav oma sihikindluse ja tahtekülluse poolest.

Kenad ja nauditavad on üksikud dialoogid, näiteks Juhani ja Adele kahekõne metsas kohtamisel.

Mis aga jutustuses on täiesti ebaõnnestunud, see on Liine armumine Juhanisse. Autor tahab näidata armastuse kõikvõimsust, sest „armastus ei küsi seisuse järele“, ja paneb selleks Juhani ja Adele vastastikuse truuduse proovile. Adele suhtes omandab see operatsioon üldjoontes usutava ilme, sest tegurid, mis tahavad murda ta truudust, on kaunis kaaluvad, ja autor on neid laiemalt esitanud. Juhani juures aga piirub ta väga pealiskaudse stseeniga. Kuigi Liine kuju, mis Juhani hinges võistleb Adelega, viimast mõnes suhtes ehk koguni ületab ja seega õige suureks iseenesega heitluseks peaks pinda andma, ei esita autor mingit tõsisemat proovisituatsiooni, ja nii jääb tundmus, et Juhani ja Liine stseen on küll pigemini väike ajaviite-flirt kui truuduse tõsine proovimine.

Jutt, mis Pärnalt samal aastal „Sakalas“ ilmus, kannab pealkirja „Uni ei anna uuta kuube, magamine maani särki“. Siin võtab Pärn kõne alla jälle poiss-vaeslapse saatuse ja laseb tal seekord rikkaks kaupmeheks saada.

Sauniku poeg Mart, kes kerjamise teel ennast elatab, hakkab Kangru peretütre Juula nõuandel kribukraba-kaubaga maad mööda hulkuma ja omale raha teenima. Ühe talve jooksul korjub Mardile kauplemisest 50-rublaline kapital. Suvel töötab ta sadamas ja teenib sügiseks jällegi

50 rubla. Niiviisi jätkab ta raha kogumist, kuni võib avada iseseisva kaupluse.

Juula, kellel Mardiga sobinud intiimne vahekord, abiellub viimaks eeskujuliku pärisperemehe Otsa Tiiduga, sest et temal on kalduvusi rohkem taluperenaiseks kui kaupmehe-emandaks.

Pea on Martki leidnud enesele kohase abikaasa, ja mõlemad perekonnad elavad õnnelikult, sõbralikus läbikäimises.

Jutustus kannab ruttamise jälgi ja lõpeb väga kokkusurutud sündmustikuga; nähtavasti ei ole autoril aega olnud tema korralikuks lõpuleviimiseks. Kirjanduslikult ei ütle ta midagi erilist, on tähelepanu vääriv ainult mõne kena kirjelduse poolest. Näiteks jutu alul lausub Pärn:

„Kadunud on kallis lõokese lugu, ööpik ei õisuta enam toominga puhmas, pajuräästas paju võsas, haavaleht ei aele enam oksa küljes, kaseleht rao küljes. Üksinda külmad tuuled tuustivad metsatukka, keerutavad lagendikul liiva hunnikusse, kohutavad merepinda lainetele.“

Nagu autor jutustuse lõpul sõnab, on tema ülesanne olnud „lugejatele elavalt meelde tuletada, kuidas linn ja küla kokkuleppimises peavad elama“, kuid seda „kokkuleppimist“ ei näita ta kuskil lähemalt. Selle asemel teeb ta aga kibeda etteheite kooliõpetajatele, kes katekismust ja piiblilugu „õpilastele kepiga pähe taguvat“ ja laste vaimu surmavat, sest alaliselt lausutavat: „Õppige, lugege, ärge koerust tehke.“ „Ja kui mõni punase palgedega poiss ehk tüdruk julgeb pääd ülesse tõsta ja oma naabrile sõna kõrva sosistada, siis oh häda, kepp lõikab armetumalt lihast ja luust läbi ja kahvatud palged vahivad jälle kirja otsa ja surnud süda suigub pengi pinnal.“

(Järgneb.)

Arno Raag.